

TÌM HIỂU CẢI CÁCH GIÁO DỤC Ở NHẬT BẢN

• TS. NGUYỄN BÁ THÁI

Viện Chiến lược và Chương trình giáo dục

1. Bối cảnh

Cải cách giáo dục (CCGD) đang là trào lưu chung nhằm thúc đẩy phát triển giáo dục trên thế giới hiện nay. Nếu không tiến hành CCGD thì không thể thúc đẩy giáo dục đáp ứng nhu cầu của sự phát triển xã hội.

CCGD hiện nay là một hệ quả tất yếu của lịch sử phát triển nhân loại với những đặc trưng kinh tế - xã hội trong thế kỉ 21, đó là quá trình hội nhập kinh tế với sự hình thành thị trường hàng hoá, thị trường tiền tệ, thị trường nhân lực, thị trường văn hoá, thị trường giáo dục và thị trường công nghệ.

Những công nghệ cao đã đỡ đầu cho sự vận hành của toàn bộ thị trường toàn cầu này. Đó là các thành tựu vĩ đại của nhân loại như hệ thống giao thông vận tải tốc độ cao, là hệ thống đường cao tốc, hệ thống vận tải hàng không, hệ thống vận tải đường biển và xa lộ thông tin toàn cầu Internet. Sự hình thành thị trường nhân lực toàn cầu với sự hiện diện của sự liên doanh, liên kết, trao đổi và di chuyển nhân lực đã làm hình thành hệ thống chuẩn nhân lực toàn cầu và trực tiếp dẫn đến những cải cách trong giáo dục đào tạo nhằm cung cấp cho thị trường nhân lực những sản phẩm đạt các chuẩn chất lượng nhân lực ngày càng cao.

CCGD hiện tại mang tính quốc gia, nó phản ánh lịch sử giáo dục, phản ánh thể chế và tính năng động của xã hội. Trong cùng bối cảnh hiện nay nhiều quốc gia tiến hành CCGD liên tục, nhưng cũng nhiều quốc gia không tiến hành và không ít quốc gia muốn cải cách nhưng không tiến hành được.

Có nhiều quốc gia thực hiện CCGD thành công với nhiều bài học kinh nghiệm quý báu và cũng không ít quốc gia thất bại trong các cuộc CCGD.

Tim hiểu CCGD của Nhật Bản - một quốc gia có nhiều nét tương đồng về văn hoá và giáo dục với Việt Nam sẽ cho chúng ta nhiều kinh nghiệm quý báu.

Ngày nay, Nhật Bản là một quốc gia có nền kinh tế đứng thứ 2 trên thế giới, với nhiều ngành công nghiệp dẫn đầu thế giới. Sự phát triển của Nhật Bản được nhận xét là một hiện tượng thần kì. Từ một đất nước nghèo nàn, lạc hậu, rất ít tài

nguyên, mật độ dân số cao và bị chiến tranh tàn phá nặng nề, Nhật Bản đã trở thành một cường quốc kinh tế và công nghệ làm thế giới phải kinh ngạc và thán phục.

Nguyên nhân nào khiến người Nhật phát triển như vậy?

Nhiều nhà khoa học đã nghiên cứu và học tập mô hình phát triển của Nhật Bản. Ở Việt Nam, năm 1902 các sĩ phu yêu nước đã dấy lên phong trào Đông du, Đông kinh nghĩa thực để học tập Nhật Bản.

Giáo dục là động lực lớn thúc đẩy sự phát triển của xã hội Nhật Bản, người Nhật đã sớm nhận ra bí quyết này bởi họ đã nhận thấy: Đằng sau sức mạnh của phương Tây là hệ thống giáo dục được vận hành tốt nhằm tạo ra những con người có trình độ và có năng lực hành động sáng tạo trong xã hội công nghiệp.

2. Các cuộc CCGD ở Nhật Bản

Trong lịch sử của mình, Nhật Bản đã tiến hành 3 cuộc CCGD lớn.

2.1. CCGD lần 1 vào thời Nhật Hoàng Minh Trị

Nhật Bản trước CCGD lần 1 là một quốc gia có nhiều nét tương đồng với Việt Nam về văn hoá, chịu ảnh hưởng nhiều của Nho giáo, bị Nho giáo kìm hãm sự phát triển. Sau khi tiếp xúc với phương Tây, người Nhật đã nhận ra các bài học mang tính chất cách mạng.

1871 Chính phủ Nhật Bản thành lập Bộ Giáo dục quốc gia.

1872 Chính phủ tiến hành CCGD lần 1 với mục tiêu: Mở rộng cơ hội học tập cho mọi người dân, đưa giáo dục gắn với thực tế đời sống khoa học, công nghiệp và kinh doanh, chấm dứt phân biệt đẳng cấp, phân biệt nam nữ trong giáo dục, thống nhất việc đào tạo và quản lí giáo viên trong cả nước.

Để bảo đảm thắng lợi cho CCGD lần 1, người Nhật đã tiến hành một cuộc cách mạng về tư tưởng giáo dục nhằm từ bỏ các giá trị phong kiến lạc hậu áp bức con người, xây dựng những giá trị mới nhằm giải phóng năng lực sáng tạo của con người thông qua sự đa dạng hoá hệ tư tưởng, trong đó tư tưởng dân tộc là trụ cột. Người Nhật đã chấp nhận đa dạng các học thuyết, đa dạng các loại hình tư tưởng nhằm tạo sự phong

phù trong đời sống tinh thần làm cơ sở dân chủ thúc đẩy tinh thần sáng tạo của người dân Nhật. Cuộc cách mạng này rất khốc liệt và không ít nhà giáo dục canh tân phải từ tội.

Giáo dục Nhật Bản đi theo định hướng: phục vụ cho một đất nước độc lập, tự cường, tự lập, phú dân- cường quốc.

Mục tiêu CCGD là đưa giáo dục gắn với thực tế xã hội, từ bỏ lối học kinh sách xa rời thực tế của Nho giáo, đề cao khoa học kỹ thuật để cao thương mại, đề cao kinh doanh. Người Nhật muốn giàu có, dân tộc Nhật muốn hùng cường thì nhân dân cần được tự do tư tưởng, tự do sáng tạo trong một xã hội tôn trọng lợi ích của nhau, không gây hại cho người khác. Bản chất của học tập phải là hoạt động trí óc chứ không phải chỉ là đọc sách thành hiện.

Người Nhật đã cải tổ hệ thống trường học, xây dựng nhiều trường khoa học kỹ thuật và kinh doanh, mở rộng cánh cửa nhà trường với mọi tầng lớp nhân dân kể cả phụ nữ, khuyến khích du học phương Tây.

Nhật Bản đã thành công và trở thành cường quốc, trong đó CCGD lần 1 đã là một nhân tố quan trọng đối với sự cường thịnh của đất nước.

2.2. CCGD lần 2 được tiến hành sau chiến tranh thế giới thứ 2

Sau chiến tranh thế giới thứ 2, nước Nhật bị khủng hoảng lớn. Người Mĩ đã điều hành giáo dục Nhật Bản và thực hiện CCGD lần 2 với mục tiêu chủ yếu là xoá bỏ hệ thống giáo dục theo chủ nghĩa dân tộc cực đoan của quân phiệt Nhật và xây dựng một hệ thống giáo dục dân chủ hơn theo mô hình của Mĩ.

Sau năm 1952, người Nhật được tự chủ và tiến hành điều chỉnh hệ thống giáo dục phù hợp với văn hoá Nhật Bản nhằm phục vụ cho công cuộc đuổi kịp các nước tiên tiến. Người Nhật đã thành công trong cuộc CCGD lần 2 với những thành tựu lớn, đã đào tạo được thế hệ người Nhật tôn trọng các giá trị dân tộc, khiêm tốn, ham học hỏi, tiết kiệm, cần cù và trung thực. Những con người này đã biến nước Nhật từ một nước bại trận và tan hoang sau chiến tranh trở thành một nước Nhật hùng cường và phát triển thần kì trên mọi lĩnh vực của cuộc sống.

2.3. CCGD lần 3 đang được Nhật Bản tiến hành

Lí do CCGD ở Nhật Bản hiện nay:

- Học sinh lười học, xuất hiện các xu hướng bạo lực trong trường học.

- Bệnh đề cao thi cử làm cho xã hội rất nặng nề do nhà nước tuyển công chức theo giá trị của bằng cấp.

- Học thêm (JUKU) tràn lan phục vụ thi đại học đang tạo ra nhiều bất bình đẳng trong xã hội. Tình trạng trường sau trường với học phí rất cao cần được khắc phục.

- Hệ thống giáo dục cứng nhắc bao gồm quá nhiều tiêu chuẩn cứng nhắc không phù hợp với thị trường toàn cầu đang cản trở năng lực sáng tạo của người Nhật.

- Bất bình đẳng trong giáo dục: Nước Nhật không còn đẳng cấp giai cấp theo nguồn gốc gia đình do đa số người Nhật thuộc tầng lớp trung lưu. Tuy nhiên, hiện nay hệ thống giáo dục Nhật Bản đang tạo ra sự bất bình đẳng mới trong học tập do cuộc cạnh tranh vào học trong các trường danh giá được nhà nước ưu tiên tuyển chọn đang làm phân hoá xã hội Nhật chính từ trong quá trình giáo dục. Chính các kì thi vào đại học đã phân chia giai cấp trong xã hội Nhật Bản.

- Giáo dục không theo kịp thời đại, hệ thống giáo dục đào tạo ra những người chỉ biết phục tùng và trung thành đang làm cho người Nhật mất đi khả năng linh hoạt trong cơ chế thị trường toàn cầu. Nhiều công ty Nhật Bản đã tụt hậu so với các công ty của Hàn Quốc, Trung Quốc là hệ quả trực tiếp của hệ thống giáo dục cứng nhắc hiện nay.

- Giáo dục Nhật Bản cần được quốc tế hoá để hội nhập và cạnh tranh toàn cầu.

Mục tiêu CCGD của Nhật Bản hiện nay:

- Mục tiêu chung: Xây dựng hệ thống giáo dục thích ứng với những đặc điểm của thế kỉ 21.

- Các mục tiêu cụ thể:

+ Tăng cường giáo dục đạo đức cho học sinh.

+ Tổ chức lại hệ thống nhà trường tăng tính tự chủ.

+ Xây dựng xã hội học tập suốt đời.

+ Tạo sự cạnh tranh nhằm tăng chất lượng và hiệu quả giáo dục.

+ Ứng dụng công nghệ thông tin hạ giá thành đào tạo.

Nhật Bản đang xây dựng hệ thống giáo dục mềm dẻo, đa dạng, thích ứng với mọi điều kiện về thời gian và tài chính của nhân dân, thúc đẩy phi tập trung hoá giáo dục, cải tổ Bộ Giáo dục, khoa học và văn hoá. Người Nhật nhận thức rằng cơ cấu, nội dung và phương pháp giáo dục cần được cải cách cho phù hợp với thời đại đang thay đổi cùng với sự thay đổi nhanh chóng của cơ cấu công nghiệp, tiến bộ xã hội theo xu thế hướng về xã hội thông tin, cần tạo nhiều cơ hội để người dân có thể học tập suốt đời và cần

(Xem tiếp trang 63)